

ERZURUMLU EMRAH'IN ŞİİRLERİNDE DİN VE TASAVVUF

RELIGION AND TASAVVUF IN THE POEMS OF ERZURUMLU EMRAH (EMRAH FROM ERZURUM)

РЕЛИГИЯ И СУФИЗМ В СТИХАХ ЭМРАХА ИЗ ЭРЗУРУМА

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ *

ÖZ

Erzurumlu Emrah, XIX. yüzyıl mutasavvıf âşıklardandır. Hem beşeri konuları hem de dini ve tasavvufi konuları derinlemesine işlemiştir. Araştırmamızda Emrah'ın bütün şiirlerindeki dini ve tasavvufi unsurları çözümlenerek bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağız. Divanında bulunan şiirleri taranarak ve önceki metinlerle karşılaştırılarak Allah tasavvurundan, peygamberlere, kutsal kitaplardan kıyamete kadar ilgili konulara bakışı üzerinde yoğunlaşılacaktır. Yazımızın sonunda zengin bir kaynakça bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erzurumlu Emrah, din ve tasavvuf, kutsal kitaplar ve peygamberler, mitolojik ve tarihî isimler ve şahsiyetler.

ABSTRACT

Erzurumlu Emrah (Emrah from Erzurum), is one of the sufi minstrels of XIXth century. He worked about both humanities issues and religieuse and mystical issues in depth. In our research, we will try to reach some results by analyzing the religieuse and mystical elements in all of Emrah's poems. By scanning the poems found in his divan and comparing them with the previous texts, it will be focused on his view of the related subjects from the imagination of God, the prophets, the holy books to the doomsday. There is a rich bibliography at the end of our article.

Key Words: Erzurumlu Emrah (Emrah from Erzurum), religion and mysticism, holy books and prophets, mythological and historical names and personalities.

*İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi. Malatya/TÜRKİYE
(ramazanciftlikci@inonu.edu.tr)

GİRİŞ

El Fakirü Pür Günah Erzurumlu Derviş Emrah

Emrah'ın şiirlerini Erman Artun, 1. Aşık Tarzı, halk edebiyatı nazım şekilleri ve halk diliyle yazılmış şiirler; 2. Aşık Tarzı, halk edebiyatı nazım şekilleri ve divan edebiyatı kelime kadrosuyla yazılmış şiirler; 3. Divan edebiyatı tarzı, divan edebiyatı nazım şekilleri ve divan edebiyatı kelime kadrosuyla yazılmış şiirler biçiminde üç kümeye ayırmış; ayrıca Türk şiir geleneğine uygun olarak da: 1. Divan şiiri tarzındaki şiirleri, 2. Dini- tasavvufi halk edebiyatı tarzındaki şiirleri, 3. Aşık edebiyatı tarzındaki şiirleri biçiminde üç kümeye ayırarak incelemiştir. (Artun: Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları web sitesi)

Bizim belirlediğimize göre de Emrah'ın hece ve aruz ölçüsüyle yazdığı veya söylediği bütün şiirleri, konu ve muhtevası bakımından üç öbekte toplayabiliriz:

1. Dini ve tasavvufi konular (İlahi kaynak), 2. Aşk (Beşeri kaynak), 3. Nasihat (Didaktik/ Öğretici kaynak). Bu şiirlerin büyük bir bölümünde aruz; bir bölümünde ise, hece ölçüsü kullanılmıştır. Bazılarının besteli olduğunu ve TRT Repertuarına kaydedildiğini ilgili bölümde belirtmiştik. Aruzlu şiirler, Matbu Divanında yayımlanmış, heceli şiirleri ise Emrah ile ilgili çeşitli kitaplarda yer almıştır. Bu şiirlerin tümü iki bölüm halinde en son Abdülkadir Erkal'ın hazırladığı Emrah Divanı, İnceleme –Karşılaştırmalı Metin'de toplanmıştır (Erkal:2014,2016). Buraya alınmamış az sayıda şiir mevcuttur.

Araştırmamızda Emrah'ın bütün şiirlerindeki dini ve tasavvufi unsurları çözümleyerek bazı sonuçlara ulaşmaya çalışacağız.

Erzurumlu Emrah'ta genel olarak Dini ve tasavvufi unsurların aruzlu şiirlerde daha yoğun bir biçimde işlendiğini heceli şiirlerde ise daha yüzeysel olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Yani, dini ve tasavvufi konuları çoğunlukla aruzlu şiirlerinde; beşeri aşkı ve dünyevi konular ile öğretici (didaktik) mahiyetteki konuları ise, yoğun olarak hece ölçüsüyle ifade etmiştir. Enel-hak felsefesine bağlı olan Emrah Baba, şiirlerinin tümünde bu anlayışa uygun bir tavır takınmaktadır:

Nazm-ı pakimden gelir Emrah enel-hak na'rası

Bir hakiki aşk-ı ber-darım ki darım dildedir

(Divan-ı Emrah:1916, 10; Karadağ:1996,389; Erkal:2014, 67)

Emrah'ın aruzlu şiirleri arasında yer alan ve Bahar zade Feride Hanım'a nazire olarak yazılmış bir münacatta Allah'a yalvararak sırlara agah olmayı dilemekte ve diğer bir münacatta ise, **Allah'**ı muazzam bir padişaha benzetmektedir:

İlahi dilerim senden beni benden haberdar et

Bana fazlınla nefsim bildirip agah-ı esrar et

(Divan-ı Emrah:1916, 6; Göksel:1966, 201; Akman:2011, 36; Erkal:2014,

54)

Hakimü'l-ahkamsın hikmet senindir ya hakim

Bir muazzam padişahsın kim sana olmaz nedim

(Divan-ı Emrah:1916, 37; Göksel:1966, 200;Akman:2011, 33; Erkal:2014, 172)

Matbu Divanında da yer alan bir müseddeste, günahlarını affeylemesi için Allah'a şöyle yalvarmaktadır:

Ne veçhile varam dergahına yüz bin günahım var

Ümidim kesmezem sendeñ Muhammed gibi şahım var

(Divan-ı Emrah:1916, 19; Göksel:1966, 173; Akman:2011, 111-12; Erkal:2014, 281-82)

Hazret-i Muhammed için yazılmış bir na'atte ise, ey Allah'ın sevgilisi seni Allah övmüştür; ey "Ta-ha" , fakir Emrah nasıl seni övmesin diyerek peygamberimizi yüceltmıştır:

Ya resulallah nice vasf etmesin eşya seni

Rahmet irsal eyledi alemlere Mevla seni

Her nice medh eylesem a'lasın andan ya resul

Nur-ı zatından yaratmıştır Hüda icla seni

Nazil oldu şanına ta'zim için yüz dört kitab

Bilmeyenler bildiler ey hace-i dana seni

Ahmeda mahluk değil halık seninle fahr eder

Anın için eylemiştir cümleden a'la seni

Ya Habibullah vassafın senin Allah'tır

Nice medh etmesin fakir Emrahi ya Ta-ha seni

(Divan-ı Emrah:1916, 52; Göksel:1966, 202; Karadağ:1996, 270; Akman:2011, 25; Erkal:2014, 242)

Bir diğer na'tte ise, Emrah gibi günahkar bir kulun O'nu övmesinin mümkün olmadığını; peygamberimizi dört kitabın övdüğünü belirtir:

Seni medh eylemek mümkün müdür Emrah gibi 'asi

Senin na'at-i şerifin dört kitap içre hüveydadır

(Divan-ı Emrah:1916, 14; Göksel:1966,202; Akman:2011, 26; Erkal:2014, 89)

Emrah'ın şiirleri arasında Hazret-i Muhammed'in yanı sıra Hazret-i Adem, Hazret-i Nuh, Hazret-i İbrahim (Halilü'l-Rahman), Hazret-i Musa, Hazret-i Süleyman, Hazret-i Yakup, Hazret-i Yusuf, Hazret-i Eyyup, Hazret-i İsa ve Meryem, Lokman, Hazret-i Hızır ve İlyas gibi **peygamberler ve peygamberlik makamında sayılan zatlar** da anılmakta ve bu zatlara telmihler yapılmaktadır.

Peygamberlerden sonra Azrail (Erkal:2014, 216), Kiramen-Katibin (Erkal:2014, 126, 282) gibi Allah'ın **meleklerine** de telmihler yapılmıştır.

Emrah'ın Kastamonu'da iken Çörekçi zade Lütfi Efendi'nin bir şiirine nazire olarak yazdığı "aşk" redifli bir gazelde ise, sadece şair değil, bütün alem şarih olsa dahi, aşk mecmuasının sırlarının tümünün mahşere kadar yine de şerh olunamayacağını bildirmektedir. Bu beyit, "Bütün ağaçlar kalem, bütün denizler mürekkep olsa Kur'an-ı Kerim'i şerh edemez" mealindeki hadis-i şerife telmih yapılmaktadır:

Sen değil 'alem kamu Emrahi şarih olsalar

Şerh olunmaz haşre dek mecmua-yı esrar-ı 'aşk

(Divan-ı Emrah:1916, 27; Akman:2011, 15-16, 60; Erkal:2014, 138)

Emrah, **mukaddes kitapları** anarken Kur'an-ı Kerim'den şöyle söz etmektedir:

Nicedir fehm edegör şevket-i Kur'an-ı Kerim

Bir ulu mu'cizedir hazret-i Kur'an-ı Kerim

(Divan-ı Emrah:1916, 37; Göksel:1966, 205-206; Erkal:2014, 171)

Şair, gönlünün bağlandığı güzeli tanımlarken mukaddes kitapların da adını anmaktadır:

Bilinmez Furkan mıdır İncil midir yoksa Zebur

Bi-vefa hub dilbere bend oldu gönlüm çaresiz

(Divan-ı Emrah:1916, 22-23; Erkal:2014, 118)

Emrah şiirlerinde sık sık **ayet ve hadislerden** iktibaslar yapmaktadır. (Erkal:2014, 25-26'da 20 ayet ile 3 hadis in iktibas edildiği tespit edilmiştir.) Tespit edilmeyen iktibaslarla birlikte bu rakamlar daha da artmaktadır. Medresede Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek tüm yaşamını bu kutsal kitaba göre düzenleyen; samimi bir dindar ve ehl-i tarik bir aşık olan; önce derviş, sonra da şeyh olan Emrah Baba'nın Kur'an-ı Kerim'in muhtevasına hakim olduğunu söyleyebiliriz. Matbu Divan'da bulunmayan bir gazelin ilk mısraı Türkçe olarak söylenirken ikinci dizesi uyaklı sözcüklerden oluşan ayet iktibaslarıyla örülmüştür. (Bektaşî şairlerinden Edip Harabi Baba'nın da Divan'ında bu tarzda oluşturulmuş bir nefesi bulunmaktadır.);

Fikr bu demdir Emrah ki teslim ede yolunda can

Edelim teslim-i can İnnaleyhiraci'un

(Erkal:2014, 217; 57'de bir başka örnek bulunmaktadır.)

Ayet ve hadislerden sonra **deyim ve atasözlerinin** de şiirlerde büyük ölçüde kullanıldığını hatırlatalım. (Örneklemler için bkz. Alptekin:2004, 59-62; Erkal:2014, 26-29; çeşitli şiirlerindeki dua ve bedduaların örneklenmesi için bkz. Alptekin:2004, 62)

Emrah'ın tasavvufi kişiliğini ortaya koyan önemli metinlerden biri de **devriyesidir**. Emsalleri arasında önemli bir yeri olan bu devriye:

*Hakikatte zaman mekan yok iken
Zamansız mekansız zamanda idim
Alemdede ademde nişan yok iken
Cibal-i ademde burhanda idim, diye başlamakta;*

*On iki tarikden bir nebze aldım
Nice müřidlerin nezdinde kaldım
Ahir Nakşibendi bahrine daldım
Sıdkıyla hidmet-i piranda idim, diye sürmekte ve;*

*Emrah sana haktır bu ilm-i esrar
Birlik hakikatin eyledin ikrar
Neylerem mektebi mantığı izhar
Ezelden mekteb-i irfanda idim,*

diye bitmektedir. Aşkun, bu devriyeyi “İcmalen dasitan-ı uhrevi” başlığıyla yayımlamıştır. (Aşkun:1942, 42) Bazı kaynaklarda 30, (Akman:2011, 177-81); bazılarında ise, 26 dörtlükten oluşmaktadır. (Göksel:1966, 240-43; Ural:1976, 89-93; Karadağ:1996, 95-99; Artun:2011, 232-35; Erkal:2014, 326-29) Güney’lerde 26 dörtlük sehven iki ayrı numara verilerek yani, ikiye bölünerek iki ayrı şiir olarak yayımlanmıştır. (Güney’ler:1960, 66-69) Elgin’de ise, çok eksik bir metin olarak bulunmaktadır. (Elgin:2014, 106-107) Bu metin, insanların, dünya ve alemin yaratılışını kalü bela’dan başlayarak ele almaktadır. Peygamberleri anarak sözü kendisine getiren şair, irfan mektebinde ezelden beri okuyup ders aldığını bildirmektedir. Bu formatta yazılmış devriyelerin kurgusuna uygun olarak düzenlenmiş bulunan bu devriye emsallerinin birçoğundan üstündür.

*Nazmımız dürdanedir deryaları seylab eder
Gerçi Emrah katreyiz amma ki yemden gelmişiz
(Divan-ı Emrah, 22; Karadağ:1996, 428; Erkal:2014, 115)*

diye biten gazelinde şairin, bize her gönül bir Ka’bedir, her su zemzemdir; biz hakikat bezminin cam ve cem aşkından geliyoruz diyerek tasavvufi düşüncelerini açıkça ifade etmiştir.

Şiirleri arasında **Dört halife** ve **Ehl-i beyt** de yeri geldikçe hatırlanmaktadır:

*Mededkaranımız Siddık ile Faruk u zi’n-nureyn
Ali’ü’l-Murtaza kim şah-ı merdanşir-i yezdandır
(Divan-ı Emrah, 17; Karadağ:1996, 387; Erkal:2014, 97)*

*Şeyheyn-i hulefa Ebubekr Ömer
Ser-tac-ı ehlullah Osman ü Haydar
Erenler içinde cihad-ı ekber
Şah-ı Merdan ile meydanda idim (...)*

*Gördüm şehadetin şah-ı Hüseyin'in
Kerbela cenginde giriyanda idim*

(Akman:2011, 177-181; Erkal:2014, 329)

Fuzuli'ye nazire olarak yazılmış olan "Su" redifli gazeline: "Sakiya sun Şah Hüseyin'in aşkına atşana su" diye söze başlayan Emrah, "Aşık isen sen de bari içme kana kana su" diyerek **Kerbela şehitlerini** anmıştır. (Erkal:2014, 221)

SONUÇ

Emrah'ın adlarını andığı yada telmihte bulunduğu **mutasavvıf şahsiyetler** arasında Bilal-ı Habeşi, Hallac-ı Mansur, Şeyh Bahaeddin Muhammed, Şeyh Halid-i Bağdadi, Şeyh Şaban-ı Veli, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Habip Baba, Akkırmanlı Nakşi Ali ... gelmektedir. Görüldüğü gibi, Emrah, her bulunduğu ilde, orada yaşamış veya defnedilmiş olan velilerle ve yörenin yaşayan mutasavvıflarıyla yakından ilgilenmiştir. Ömrünün son yıllarında Niksar'a yerleşerek birçok tekkenin bir arada bulunduğu bir mahalleye, Tekke bayırı denen semte yerleşmesi de onun mutasavvıf kişiliğine uyan bir davranıştır.

Emrah'ın aruzlu veya heceli şiirleri arasında İskender, Dara, Karun, Rüstem, Cem, Eflatun gibi **tarihi ve efsanevi şahsiyetler** de yeri geldikçe anılmaktadır.

Emrah Divanı'nda Abdülkadir Erkal'ın düzenlediği "Kelime ve Kavramlar İndeksi" (s. 410-35) ve "Sözlük" den de anlaşılacağı üzere adı en fazla geçen kahraman **Mecnun**'dur. Mecnun'la birlikte Leyla'yı da anan şair, adeta Mecnun ile özdeşleşmekte ve tıpkı kendisinde Mecnun'dan fazla aşıklık yeteneği olduğunu düşünen Fuzuli gibi, Emrah da beşeri aşktan ilahi aşka sıçramaktadır. Mecnun ile Leyla'dan başka Ferhad ile Şirin'den; Vamık u Azra'dan da söz etmiştir. Şiirlerde en çok kullanılan kelime ve kavramlar arasında: Aşk-Uşşak-Aşık; Yar, Canan, Dilber; Gönül, Gül, Bülbül; Dünya, Zahit ve Saki bulunmaktadır.

Araştırmamızda şairin Allah tasavvurundan başlayarak peygamberler ve kutsal kitaplara, meleklerden tarihi ve mitolojik şahsiyetlere kadar genişleyen derin bir birikime sahip olduğu; bunları eserlerinde başarılı bir biçimde kullandığı anlaşılmaktadır.

Bu kavramların bir kısmı yaşadığımız dünyayla bir kısmı ise manevi alemle ilgilidir. Şairin bu kelime ve kavramları ölçülü ve birbirine denk bir biçimde kullandığını görüyoruz. Bir yandan beşeri aleme bağlılık göstermekte diğer yandan da yarın ölecekmiş gibi ahirete hazırlanmaktadır. Bu tespitler Emrah'ın dengeli bir ruhsal derinliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Son olarak Emrah'ın bütün şiirlerini taradığımız zaman şairimizin **ben ve benlik** kavramları çevresinde çok sayıda metin oluşturduğunu fark ettik. Bu şiirlerden hareketle onun kişiliğinin çözümlenmesi bir başka araştırmamızın konusunu oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

- AĞBABA, Avtandil, Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Tasavvuf, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.51, Aralık 2013, s. 175-82
- AKMAN, Eyüp, Kastamonu Kaynaklarında Erzurumlu Emrah (Müntahabat-ı Eş'ar), (2.bas.) Gazi Kitabevi, Ank. 2011
- AKYOL, Türkan, Çeşitli Yönleri ile Erzurum ve Çevresi, Erzurum 1968, s.198
- ALANGU, Tahir, 100 Ünlü Türk Eseri, Milliyet Yay., 2 cilt, İst. 1974, s.522-530
- ALBAYRAK, Nurettin, Erzurumlu Emrah, Timaş Yay., İst. 2001
- ALBAYRAK, Nurettin, Erzurumlu Emrah maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.XI, İst. 1995, s.337-38
- ALGAR, Hamid, Nakşibendilik, 4. Bas., İnsan Yay.,İst. 2013
- ALPTEKİN, Ali Berat, Palandöken'in Zirvesindeki Aşık Erzurumlu Emrah, Akçağ Yay., Ank. 2004
- ALPTEKİN, Ali Berat, Erzurumlu Emrah Bibliyografyası, KBY, Ank. 1986
- ALPTEKİN, Ali Berat, Şeytan Bunun Neresinde Redifli Koşma Kimindir?, Erciyes, S. 102, Haziran 1986, s.5-10
- ALPTEKİN, Ali Berat, Erzurumlu Emrah'ın Türk Cemiyetine Gösterdiği Yol, Erciyes, S. 102, Haziran 1986, s. 20-25
- ALPTEKİN, Ali Berat, Halk Hikayelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yay., Ank. 2002
- ARİF EFENDİZADE H.ZİYAEDDİN, Emrah, Açık söz gazetesi, Kastamonu, 4 Şubat 1340/1924
- ARTUN, Erman, 19.Yüzyıl Aşıklık Geleneğinde Aşık Erzurumlu Emrah'ın Yeri, Aşık Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi, İst. 2008, s.167-77;Türkoloji sitesi
- ARTUN, Erman, Aşıklık Geleneği ve Aşık Edebiyatı, Karahan Kit., Adana 2011, s.375-77
- ARTUN, Erman, Aşık Edebiyatı Metin Tahlilleri, Karahan Kit., Adana 2011, s.224-34
- ARTUN, Erman, Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı Metin Tahlilleri, Karahan Kit., Adana 2011, s.232-35
- ASLANOĞLU, İbrahim, Erzurumlu Emrah'a Dair Notlar, Uluslar arası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri. Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1976, s.194-99
- ASLANOĞLU, İbrahim, Erzurumlu Emrah'ın Son Günleri ve Ölümü, Türk Folkloru, Ağustos 1986, s. 3-5
- ASLANOĞLU, İbrahim, Erzurumlu Emrah'ın Yaşamıyla İlgili Belgeler ve Bilgiler, III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir 1987, s.53-59

- AŞKAR, Mustafa, Niyazi-i Mısri ve Taşavvuf Anlayışı, KBY, Ank. 1998
- AŞKUN, Vehbi Cem, Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah, Seçme Şiirler ve Selvican Hikayesi, Kamil Matbaası, Sivas 1942
- AŞKUN, Vehbi Cem, Emrah Hiçbir Zaman Sahte Şöhret Degildir, Türk Folklor Araştırmaları, C.16, S.321, Nisan 1976, s. 7609-7610
- ATILGAN, Halil, Malatya Musiki Folkloru, Malatya Belediyesi Malatya Belediyesi Yay., Malatya 1999, s.68-69
- ATILGAN, Halil, Türkülerin İsyanı, Akçağ Yay., Ankara 2003
- AYDIN, Seçkin, Aşık Tokatlı Nuri'nin Şiirlerinde Gelenek ve Halk Eğitimi Unsurları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2001, (Tokatlı Nuri ve Erzurumlu Emrah'a Mal Edilen Şiirler, s. 311-47, 39 şiir)
- BAĞIŞ, Orhan, Niyazi-i Mısri Divanında Din ve Tasavvuf, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk-İslam Eserleri Bilim Dalı, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ank. 1995
- BANARLI, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. 2, MEB Yay., İst. 1979, s.852-54
- BALİ, Muhan, Ercişli Emrah ile Selvihan Hikayesi, Atatürk Ün. Yay., Ank. 1973
- (BAYRI), M. Halit, Halk Şiiri, XIX. Yüzyıl, Varlık Yay., İst. 1956
- BORATAV, Pertev Naili, Türk Folklorunda Erzurum ve Erzurumlu Emrah, Oluş, Aralık 1939; Folklor ve Edebiyat, Adam Yay., İst. 1982, s.40-46
- BORATAV, Pertev Naili-Halil Vedat Fıratlı, İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Maarif Mat., Ank. 1943
- BURSALI MEHMET TAHİR, Osmanlı Müellifleri, C. 2, Matbaa-i Amire, İst. 1333/1915, s. 84; yeni harflerle: Haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, Meral Yay., İst. 1972, c.2, s.91-92
- CEBECİOĞLU, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Anka Yay., Ank. 2005
- CERRAHOĞLU, Münir, Çankırı Halk Edebiyatında Tokatlı Nuri'nin Yeri, Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, C. 2, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yay., Tokat 2015, s.57-65
- ÇALDAĞ, M. Mustafa, Şair-Saz-Vaiz Üzerine, Türk Folklor Araştırmaları, S. 123, 1959, s. 2023-24
- ÇETİN, İsmet, Hayatta Olmayan Aşıkların Günümüzde Yayılma Alanları ve Erzurumlu Emrah, Erciyes, S. 102, Haziran 1986, s. 10-15
- ÇİFCİ, Fazıl, Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler, Kastamonu Belediyesi Yay., Ank. 2006
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan, Aşık Sıtkı Baba Divanında Devriyeler, Akra, S.11, Ocak-Nisan 2017, s. 179-98
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan, Erzurumlu Emrah, Dervişlikten Şeyliğe..., Dr. Doğan Kaya Armağanı, 2020

- DAŞDAN, Nihangül. Eflatun Cem Güney'in Halkbilimi ile İlgili Çalışmaları, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012
- DENİZ, Rasim, Yazmalarda Emrah Mahlaslı Şiirler, Erciyes, S. 101, Mayıs 1986, s. 13-20
- DENİZ, Rasim, Emrah'ın Az Bilinen Şiirleri, Erciyes, Erciyes, S. 102, Haziran 1986, s. 26-34
- DENİZ, Mehmet, Emrah Divanı Üzerine, Polemik (dergi), S.32, Ank., Aralık 1992
- DİZDAROĞLU, Hikmet, Erzurumlu Emrah'ın Yeni Şiirleri, Türk Halk Bilgisi Haberleri, S.125, Ocak 1947
- DİZDAROĞLU, Hikmet, Erzurumlu Emrah'ın Neşredilmemiş Şiirleri, Ülkü, S.16, Nisan 1948
- DİZDAROĞLU, Hikmet, Halk Şiirinde Türler, TDK Yay.,Ank. 1969
- DİZDAROĞLU, Hikmet, İki Adaş Saz şairi: Ercişli Emrah-Erzurumlu Emrah, Türk Folkloru, S. 11, Haziran 1980,s. 3-5;S. 12, Temmuz 1980,s. 3-5
- DOĞAN, Ahmet, Bayburtlu Celali Baba, Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Eserleri, Ank. 1999
- DOĞAN, Ahmet Selim, Erzurumlu Emrah'ın Hayatı ve Eserleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İst. 1996
- DUMAN, Mustafa, Erzurumlu Emrah Trabzon'a Geldi mi?, Trabzon Halk Kültürü, İst. 2011,s. 305-308
- DÜZGÜN, Dilaver, Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Erzurumlu Emrah, Milli Folklor, S. 47,Güz 2000,s. 52-55
- DÜZGÜN, Dilaver, Erzurum'da Kahvehaneler ve Aşık Kahvehaneleri, Aktif Yay., Erzurum 2005
- DÜZGÜN, Dilaver, Dertli Divanı, Karşılaştırmalı Metin, Fenomen Yay., Erzurum 2011
- DÜZGÜN, Dilaver, Eflatun Cem Güney'in Erzurumlu Emrah ile İlgili Çalışmaları, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.51, Aralık 2013, s. 149-58
- ELGİN, Mustafa Necati, Divan-ı Emrah, Niksar Belediyesi Yay., Ank. 2014
- EMİROĞLU, Selim-Ramazan Çiftlikçi-Kemal Deniz, Masal Babası: Eflatun Cem Güney, MAD Yay., Malatya 2011
- ERAYDIN, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, Marifet Yay., İst. 1990
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, Türk Şairleri, Emrah (Erzurumlu),C. 3, İst. 1935,s. 1269-76
- ERKAL, Abdülkadir, Erzurumlu Emrah Divanı, İnceleme, Karşılaştırmalı Metin, Birleşik Yay., Ank. 2014;Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yay., Erzurum 2016
- ERTEKİN, Eşref, Erzurumlu Emrah'a Dair, Halk Bilgisi Haberleri, S.116,Haziran 1941

FEYZİOĞLU, Nesrin, Erzurumlu Emrah'ın Derlenmiş ve Bestelenmiş Şiirleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, S.1, 2006, s. 175-82

(FINDIKOĞLU), Ziyaeddin Fahri, Erzurum Şairleri, Sanayi-i Nefise Mat., İst. 1927, s. 71-80;Eski ve yeni harfli basım: Haz.: Abdülkerim Dinç, Erzurum 2011 Dizisi, Ank. 2010, s.74-79

GÖKSEL, Necati Turgut, Aşık Emrah, Hayatı-Edebi Şahsiyeti ve Şiirleri, Tuğrul Mat., Niğde 1970 (iç kapak:1966)

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Tasavvuf, Gerçek Yay. İst. 1985

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Mezhepler ve Tarikatlar, Gerçek Yay. İst. 1985

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Yunus Emre ve Tasavvuf, Remzi Kitabevi, İst. 1961

GÜLÇİÇEK, Demet, Aşık Kollarında Gelenek, Etkileşim, Eğitim ve Pir Sultan Abdal Kolumun Oluşumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir 2012

GÜNAY, Umay, Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yay., Ank. 1992

GÜNDÜZ, Erol, Divan Şairi Kazakzade İbrahim Ta'ib'in Koşmaları, UTEK 2014, Saraybosna 2014, s. 221-35

GÜNER, Ahmet, Tarikatlar, Milliyet Yay., İst. 1986

(GÜNEY), Eflatun Cem, Erzurumlu Emrah, Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri, Velayet Mat., Sivas 1928

GÜNEY, Eflatun Cem-Çetin Eflatun Güney, Erzurumlu Emrah, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul Maarif Kütüphanesi ve Mat., İst. 1950, 1960 (2. Basım)

GÜNEY, Eflatun Cem, Halk Şiiri Antolojisi, Varlık Yay.,İst. 1958

HÜSEYİN VASSAF, Sefine-i Evliya, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2011

İNAL, İbnü'l-Emin M. Kemal, Son Asır Türk Şairleri, Cüz: II, MEB Yay., İst. 1969,s.313-14

İZ, Mahir, Tasavvuf, Rahle Yay., İst. 1974

KAÇAR, Burhan, Erzurumlu Emrah'ın Hayatı Hakkında Bazı Düşünceler, VIII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Eskişehir 2000,s. 127-37

KARA, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İst. 1985

KARADAĞ, Metin, Erzurumlu Emrah, Yaşamı-Sanatı-Şiirleri, Ayyıldız Yay., Ank. 1995

KARADAĞ, Metin, Yunus Emre'nin Erzurumlu Emrah Üzerindeki Etkileri, Milli Kütüphane Yunus Emre Sempozyumu, (Bildiriler), Ank. 1990, s.183-98; Milli Kültür, S. 74, s.

KARADAYI, Osman Nuri, Şiirlerinden Hareketle Erzurumlu Emrah'ın Tarikat Çevreleri ile İrtibatı ve İlahi Aşk Anlayışı, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 52, Haziran 2014, s. 215-41

KASIR, Hasan Ali, Erzurum Şairleri, Dergah Yay., Erzurum Kitaplığı, İst. 1999,s. 88-93

- KAYA, Doğan, Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar, AKM Yay., Ank. 2001, s.67
- KAYA, Doğan, Aşık Ruhsati, Sivas Belediyesi Yay.,Sivas 2011
- KAYA, Doğan, Edebiyatımızda Aşık Kolları ve Şenlik Kolu, Aşık Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi, İst. 2000, s.13-23
- KAYA, Doğan, Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ank. 2007
- KOZ, M. Sabri, Edebiyatımızda Ortak Mahlaslar Sorunu, Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Bildiriler, Eskişehir 1987, s.169-79
- KOZ, M. Sabri, Aşık Kolu, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.1 , Derghay Yay., İst. 1977, s.195
- KÖKSAL, Hasan, Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Aşk ve Telmihi Unsurlar, , Erciyes, S.101, Mayıs 1986, s. 20-30
- KÖKSAL, Hasan, Erzurumlu Emrah'ta İlahi Aşk, Erciyes, S. 102, Haziran 1986, s. 26-34
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, XIX uncu Asır Saz şairlerinden Erzurumlu Emrah, Evkaf Mat., İst. 1929
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, XIX uncu Asır Saz şairlerinden Erzurumlu Emrah – Aşık Dertli, Kanaat Kitabevi, İst. 1940
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, Türk Saz Şairleri, 5 cilt, Milli Kültür Yay., Ank. 1966
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ank. 1976
- KURNAZ, Cemal, Hayali Bey Divanı'nın Tahlili, Kurgan Edebiyat, İst. 2012
- KURNAZ, Cemal-Mustafa Tatçı, Bayburtlu Celali ve Şiir Dünyası, MEB Yay., Ank. 2000
- MEHMET ABDULAZİZ ERZURUMİ (Hazırlayan), Divan-ı Emrah, Şems Mat., İst. 1332 (1916)
- (ONAY), Ahmet Talat, Aşık Tokatlı Nuri, Çankırı 1933, s. 11-28
- ONAY, Ahmet Talat, (Haz. Cemal Kurnaz), Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Akçağ Yay.,Ank. 1996
- ORAL, M. Zeki, Tokatlı Aşık Nuri, Niğde Halkevi Yay., Köy Öğretmeni Basımevi, Ank. 1936
- ÖZARSLAN, Metin, Erzurum Aşıklık Geleneği, Akçağ Yay., Ank. 2001
- ÖZDEMİR, Ahmet, Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz, İst. 1993, s.109-116
- ÖZEROL, Süleyman, Hekimhanlı Ozan Kul Emici, MAD Yay., Malatya 2013.
- ÖZTELLİ, Cahit, Erzurumlu Emrah'a Mal Edilen Şiirler, FAK Yıllığı-1975, Ank. 1975, s.44-76
- ÖZTELLİ, Cahit, Sahte Şöhret Bir Ozan: Erzurumlu Emrah, Ank. 1976
- ÖZTELLİ, Cahit, Erzurumlu Emrah Hakkında Yeni Notlar, Türk Folklor Araştırmaları, C. 2, S. 29, Aralık 1951, s.454-55

- ÖZTELLİ, Cahit, Vahit Lütfi Salcı'nın Gizli Hazinesi, Türk Folklor Araştırmaları, C. 2, S. 31, Şubat 1952, s.484
- ÖZTELLİ, Cahit, Emrah'ın İkinci Baskısı, Türk Folklor Araştırmaları, C. 2, S.25, Ağustos 1951, s.390-91
- ÖZTELLİ, Cahit, Emrah (Erzurumlu) mad. ,Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 3, Dergah Yay.,İst. 1979, s.39-40
- POYRAZOĞLU, Ahmet, Ercişli Aşık Emrah, Deyişleri, İst. 2001
- SAKAOĞLU, Saim, Ercişli Emrah, KBY, Ank. 1987
- SAKAOĞLU, Saim, Erzurumlu Emrah'ın Türk Saz Şiiri İçindeki Yeri ve Yetiştirdiği Ustalar, Erciyes, S.101, Mayıs 1986, s. 31-34
- SAKAOĞLU, Saim, Emrah'ın Hayatı ve Hakkında Yapılan Yayınlar, Erciyes, S.101, Mayıs 1986, s. 3-5
- SAKAOĞLU, Saim-Ali Berat Alptekin, Türk Saz Şiiri Antolojisi, (14-21. Yüzyıllar), Akçağ Yay., Ank. 2006
- SAKAOĞLU, Saim, Eflatun Cem Güney, Kömen Yay., Konya 2014
- SAKAOĞLU, Saim, Aşık Edebiyatı Araştırmaları, Kömen Yay., Konya 2015
- SALCI, Vahit, Aşık Emrah, Hayatı ve Sanatı, Yeni Türk Mec., C. 6, S. 61, İst. 1938, s. 1291-96
- SALCI, Vahit, Aşık Emrah ve Sanatı, Yeni Türk, S.41, İst. 1936, s. 271
- SARAÇOĞLU, Ali, Ercişli Emrah, Gökyüzünde Bölük Bölük Turnalar, KBY, Ank. 1999
- SEVENGİL, Refik Ahmet, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, Atlas Kit., İst. 1965, s.279-84
- SEYİDOĞLU, Bilge, Emrah'ın sesi, , Erciyes, S.101, Mayıs 1986, s. 9-12
- ŞAHİN, Hüseyin-Süleyman Özerol, Arguvan Türküleri, Halkbilimsel Bir Araştırma Denemesi, Akev Yay., İst. 2004
- ŞENEL, Süleyman, Kastamonu Aşık Fasılları, C. 1,İst. 2007,s. XXXIII
- ŞİMŞEK, Selami, Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Tasavvufi Neşve, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, Erzurum 2007
- TAN, Nail, Halk Edebiyatı Bir Sarp Kale, Kültür Ajans, Ank. 2012
- TAN, Nail, Öz, Köz, Söz, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Ajans, Ank. 2014
- TAN, Nail, Yel Kayadan Ne Aparır, Ankara 2016
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, XIX. Asır Türk Edebiyatı, Çağlayan Kitabevi., İst. 1976, s.101-103
- TATÇI, Mustafa, Yunus Emre Divanı, 2 cilt, KBY, Ank. 1990
- TATÇI, Mustafa, Hayreti Divanında Din ve Tasavvuf, Horasan Yay.,Ank. 2009
- TOSUN, Necdet, Bahaeddin Nakşibend, İnsan Yay.,İst. 2004
- TOYGAR, Kamil, Erzurumlu Emrah'ın Anıt Mezarının Açılışı Münasebetiyle, Erciyes, S. 102, Haziran 1986, s. 3
- TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLER ANTOLOJİSİ, 3 Cilt, TRT Yay.,Ank. 2000-2002

- URAL, Orhan, Dost Elinden Gelen Turna, Erzurumlu Emrah, Hürriyet Yay., İst. 1976; Özgür Yay. İst. 1984, 2000
- URAZ, Murat, Aşık Emrah, Hayatı ve Seçme Şiirleri, Yeni Şark Kitabevi, İst. 1940; Aydınlık Basımevi, İst. 1943
- (YAMAN), Talat Mümtaz, Erzurumlu Emrah'ın Neşredilmemiş Koşmaları, Halk Bilgisi Haberleri, S.41, 1944
- YARDIMCI, Mehmet, Emrah ve Emrah Kolundaki Tokatlı Aşıklarda Gelenek ve Etkileşim, VIII. UATHES, Eskişehir 2000, s. 281-91
- YARDIMCI, Mehmet, 16. Yüzyıldan Günümüze İz Bırakan Zileli Şairler, Zile Belediyesi Kültür Yay., İzmir 2004
- YARDIMCI, Mehmet, Aşıklarımız, Ürün Yay., Ank. 2013, s. 329-50
- YILDIZ, Alim, Şeyh Halid Divanı, Esform Ofset, Sivas 2004
- (YURDATAP), Selami Münir, Erzurumlu Emrah Divanı, İst. 1947
- YURDATAP, Selami Münir, Erzurumlu Aşık Emrah, Bozkurt Kit., İst. 1963